

**Mo:fo:s Agel We Fo:l Eyo:
Timoti
Emo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Mo:fo:s we Fo:l eyo: Timoti emo: sa:sa:liga:fo:. Timoti e Keliso kaluwo: ho:gi dowakiyo:, Fo:l o:lia: nanog dia:li sia:len. (Iliga:felo: Kalu 16.1-3) Timoti e A:fesa:s sa:s a:na dowo: ko:lo:, Fo:l eyo: sa:s a:no: dinafa bo:fo:melea:ki, to we a:na sa:sa:liga:fo:.

Mo:fo:s us a:namio:, to otalen da:labiki sa:sa:lo:. Nowo:, ho:len a:namio: kalu nolba:yo: man ko:li ko:lilo: widakiyo: sa:s kaluka:isaleya: tilidabuwo: mogagilab ko:lo:, Timoti eyo: man a:no: dinafa bo:fo:melea:ki, to we hagugaki sa:sa:lo:.

Nowo: sa:sdo: dinafa bo:fo:mela:no: man a:no: ko:lo: wido:. A:la:ta:ga: sa:s amilo: misa: kaluka:isale dibebea:sa:ga: da:feakiyo:, man ililo: dimidama:no: a:no: ko:lo: wido:.

Nowo: Timoti e Ya:su Kelisowa: nanog dian kalu nafale doma:ki sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: sa:s kaluka:isaleyo: elo: tili dofo:likilo: bo:fo:mela:no: man a:no: ko:lo: sa:sa:lo:.

¹ Ne Fo:l, Ya:su Keliso elo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Gode nilo: asuwa:takilo: gasili a:no:lia:, nililo: tilida:da:sa:ga:lo: yasiso:l Ya:su Keliso, a:la:ma:yo: ne da:feyo:. ² Timoti, ge hendele tilidabu ko:lo: ni so:wale o:ngo: fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: niyo: mo:fo:s we gemo: sa:sa:liga:to:l. Do Gode o:lia: nili

Misa: Ya:su Keliso o:lia:ma:yo: ini kanulo: o:lia:nofolan o:lia: ha:salo: mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: dofo:melea:ki, to we a:na sa:sa:lo:l.

To halabo: walama:ib a:la:liki hagugu sio:

³ Ne Masedonia hena ha:nakiyo:, ge A:fesa:s a:naka o:melea:ki, gemo:wo: towo: salifo:gane ko:lo: o:go: niyo: to a:no: wa:ka sa:ma:nigo:l. Ge A:fesa:s a:na silikiyo:, kalu nolba:lo: Godeya: man kaluka:isalemo:lo: hala wida:lab a:no: ta:foma:ki, giyo: towo: halaido: sa:la:lubi. ⁴ Iliyo: kandayo: malola:sen o:lia: e ma:mu i mio: agela:sen a:no:lia:yo: nenela:sa:ga: widalikiyo:, ho:lenu: wala:so:boka: a:la:liki, imo:wo: halale sa:la:lubi. Mo:wo: iyo: to a:no: ko:lo: malola:lalikiyo:, gadiaki kega:mela:ib ko:lo:, Godeya: nanog diab a:no: mo:asuwa:fa:ib. Kaluwa:lo: tilidabu a:ma: ilikiyo:, Godeya: ene nanogo: a:na fa:la:doma:ib. ⁵ Nilo: gemo:lo: dimidama:kilo: to so:lo:lo: we. Kaluka:isaleyo: egelebo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: wida:bi. Man a:no: fa:la:doma:kiyo:, asulo:wo: go:go:do: dowa:sa:ga:, hala dimido:wo: mo:asulaki, a:la:ta:ga: tilidabu hendele dowalikiyo:, ha:fo: disa:lan man a:no:, a:na a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib. ⁶ Kalu nolo: man wida:lab a:no: ta:fo: ha:nakiyo:, madali to sa:la:lab. ⁷ Iyo: Mo:sa:sa: elelo: widan kalu doma:no: asulaki wida:lab ko:sega, to inido: o:lia: to ililo: halale widab o:lia:yo: inino:lo: mo:wo: mo:fanda asulo:.

⁸ Ko:sega kaluka:isaleyo: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: digalo:le widalega, nio: ele a:no: nafa dowab

a:la:asulo:l. ⁹⁻¹⁰ A:la:ta:ga: ele a:no:, digalo: kalu a:lab a:no: bo:fo:melea:kiyo:, mo:saefa:. Ko:sega ele difa:lo: o:go:sa:lab kalu a:no:lia:yo:, a:la:iyabo:, Godeyo: gola ba:dabo:, mogago:lo: dimida:seno:, Godeya:lo: asulab aumbo: mo:kudu ha:na:sen a:no:, henfelo: mando: kudu ha:na:labo:, ene iya anolo: sana sowabo:, kalu noldo: sana sowa:labo:, uwo:lo: dia:labo:, da:lo: dimia:labo:, kalu nolo: afale tilili ha:na:sa:ga:lo: madali nanog dian kalu ta:felabo:, do:lo:le sa:lakilo: dikili sa:labo:, mo:walilab amio: towa:lo: a:la:sa:lano:, kaluka:isaleyo: man digalo:wo: mo:kudu ha:na:lab a:no:, ele saefa: we i a:ma:no: ko:lo: da:lab. ¹¹ Man digalo: a:no:, Godeya: to nafale a:no:lia:yo: imilo: dowo: ko:lo:, Godeya: to nafa a:no: nemo: walama:ki wido:. To nafa a:no:, kaluka:isaleya:lo: Gode Alan ko:lo: wabulu sa:la:lab a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

Gode eyo: Fo:l e nofolo: alifa: ko:lo: mada o:m a:la:sio:

¹² Nili Alan, Ya:su Kelisowa:yo: nemo:wo: ha:laido:wo: dimi ko:lo: niyo: emo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. Eyo: ne dibebesa:sa:ga:, niyo: nanog a:no: o:li ditandalema:ib a:la:asulaki, ene nanog dima:ki da:fe alifa: ko:lo:, niyo: emo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. ¹³ Tamin amio: Ya:suwa: wiyo: dio:ge sa:laki, e o:lia:yo: gis dowa:liki, e niyo: mogagila:len. Ko:sega ne e mo:fanda asulaki mo:tilidabu iliki, a:na dimido: ko:lo: eyo: ne nofolo: alifa:. ¹⁴ Nili Alan Ya:su Kelisowa:yo:, ene kanulan man a:no: ne amio: mada modo: ko:go:laki, ene

tilidabu o:lia: ha:fo: disa:lan man a:no: nemo:
dimi.

¹⁵ To we hendele sa:ma:nigo:l ko:lo: gio:
tilida:da:bi. “Ya:su Kelisowo: mogago:lo:
dimida:lab kaluka:isale a:no: ko:lo: gasilia:niki,
henfelo: wena mio;,” niyo: a:la:sa:sa:lo:l.
A:la:ta:ga: ne mada mogago:lelo: dimida:len
kaluwo: ne.

¹⁶ Ko:sega Gode eyo: ne
nofola:sa:ga:yo;, Ya:su Kelisowa:yo: ha:salo:
doma:no: man a:no: nemo: ko:le wido: ko:lo;,
kaluka:isaleyo: tambo a:no: asula:sa:ga;, iyo:lo:
Ya:su Keliso amio: tilida:daki, ko:ngo: mela:no:
dima:kiyo;, mogago:le kalu nemo: ko:le wido:.

¹⁷ Gode mada o:m,

Ko:ngo: mela:no: misa:yo: E.

Mo:sowano: E.

Siya:lo: mo:ba:dano: E.

Godeyo: imilise E ko:lo: a:lab.

A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleya:yo: E mada nafale
a:la:liki,

Ene wiyo: ho:lono: tambo wabulu sa:la:i
ha:na:mela:ib.

Hendele.

¹⁸ Ni so:wa Timoti, tamin amilo: sa:s misa:
kaluwa:lo: gemo:lo: dinali sio: a:no;, niyo:lo:
o:go: to o:ngo: ko: wala sa:ma:nigo:l. To a:no: ge
asulufo:liki kudu ha:naki, ge halaledo: buban
kaluwo: o:ngo: dota:ga;, nanogo: a:na halale
dimida:bi.

¹⁹ Go:no:n tilidabuwo: halale ta:li
siliki, man digalo: o:lia: man mogago: o:lia:yo:
dinafa aloba:daki, nanogo: a:na dimida:bi.
Mo:wo: kalu nolba:yo: a:la:bo: mo:dimido:
ko:lo;, inin tilidabuwo: ho:n ko:su ko:lo: u

nowa basayakilo: mogagan o:ngo: dowa:lab.
²⁰ Kalu a:la: nowo:, Himeneus o:lia: Aleganda
 o:lia:yo: o:leo:ngo: ko:lo:, a:la:ma:yo: Godeya:
 wiyo: mo:mogagima:no: a:la:asulaki, niyo: a:la:yo:
 Sa:da:na:ya: dagiya difa:.

2

Dulugu sa:ma:no: mano: wido:

¹ Tamin amio:, gio: Godemo: ko:le dulugu
 sa:la:lubi. Kaluka:isaleyo: tambo asuwa:takiyo:
 halale alifoma:ki, Godemo: to sa:la:bi. A:la:ta:ga:
 Godeya:lo: asuwa:ta:lab a:no:, mada o:m
 a:la:sa:la:bi. ² Giliyo: gamani misa: kalu o:lia:
 gamanilo: bo:fo:lowan kalu nolo:lo:, Godemo:
 dulugu sa:la:bi. Nililo: i ko:lo: dulugu sa:lab
 a:ma:yo: nio: sagala:liki ha:sa mesa:no: a:la:liki
 go:l. A:la:ta:ga: niliyo: Godeyo: ko:lo: wabuda:liki,
 elo: asulab au kudu ha:na:mela:no: a:la:liki go:l.
³ A:la:do: gab a:no: mada nafale ko:lo:, Gode
 nilo: gasili o:mo:wo: sagale alifa:ib. ⁴ Mo:wo:
 Gode eyo: kaluka:isale tambo a:ma:la: gasilia:no:
 asulab. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: tambo to
 hendeleyo: mada tili asuluma:ki asulab. ⁵ Mo:wo:
 Godeyo: imilig ko:lo:lab, a:la:ta:ga: Gode o:lia:
 kaluka:isale o:lia: us amilo: a:lab kaluleyo:, Ya:su
 Keliso, imilig e ko:lo:lab. ⁶ Kaluka:isaleyo: tambo
 ga:li mesea:ki, su dimian aumbo: Ya:su eyo:
 eneno: boba dimi. Man a:no: ene ho:lendeya
 fa:la:dowaki, Gode eyo: kaluka:isaleyo: tambo
 a:ma:la: gasilia:no: a:la:li wido:. ⁷ A:la:fo:ko:lo:

Godeya: to walama:kiyo:, ne Ya:suwa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne da:fea:sa:ga: ta:fo: ko:lo:, niyo: Yu kaluka:isalema sab o:mo:wo: tilidabu hendeleyo: walama:kilo: da:feyo: kaluwo: ne. Niyo: to we mo:dikidaki, hendele so:lo:l.

⁸ A:la:ta:ga: nilo: asulabo: we. Heno: tambo amio: kaluwo: ene dagiyo: dulugufo:liki, ene mela:no:wo: Godemo: dimia:sa:ga:, gadiano: aundo:ma a:la:ta:ga: to kegano: aundo:ma iliki, Godemo:wo: towo: a:na sa:la:lubi.

⁹ A:la:ta:ga: ka:isale iyo: so:go: sa:ga:lakiyo:, kalu meselema:kiyo: sa:ga:la:so:bo. Iyo: kaluwo: sendeakiyo: misa: fo:no: mela:so:bo, a:la:ta:ga: do:mo: amio: so:g mole alana:lo: dian o:lia: momadan kelego: ko:li ko:lilo: go:l amilo: dimido: o:leo:ngo: a:no: ka:la:so:bo. ¹⁰ Ko:sega ka:isale abeyo: ne Godeyo: ko:lo: wabuda:sen a:la:likiyo:, man nafale dimidab a:no:, momado: ililo:wo: o:m. ¹¹ Iyo: towo: mo:tolaki ha:ga iliki, Godeya: towo: a:na da:da:lubi. ¹² Ka:isale iliyo: kaluwo: wa:la: sanama:kiyo: mo:asulo:. A:la:ta:ga: iliyo: Godeya: towo: kalu siwa:l amio: mo:walama:ki asulo:l. Iyo: hela:ta:ga: mesea:ki asulab. ¹³ Mo:wo: Gode eyo: Adam e tamindeya dimida:sa:ga:yo:, Ifo: tifa dimido:. ¹⁴ A:la:ta:ga: Adam eyo: dikili sio:wo: mo:tilidabu. If eyo: dikili sa:lab a:no: tilida:da:sa:ga:, ele difa:yo: e mogaso:. ¹⁵ Ko:sega ka:isale iyo: so:wayo: o:li sa:la:lian ko:lo:, iyo: kelego:wo: tambo i amio: egaki, iyo: Ya:su amio: tilidabu iliki, kaluka:isale nolbo:wo: ha:fo:

disa:laki, man digalo: kudu ha:na:lalega, Gode eyo: iyo: a:ma:la: gasilia:ib.

3

Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa: mano: we

¹ To we hendele sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: e sa:sdo: bo:fo:lowan kalu doma:no: asulalega, e nanog nafale a:no: ko:lo: dia:no: asulab. ² Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: man dimidano: we. Eyo: mano: digalo:le kudu ha:naki, kalu nolba:yo: e hala dimidab a:la:bo: mo:asula:sen. E gayo: imilig di. E ha:sa downan. A:la:ta:ga: enena:ma:la:yo: dinafa tilidowan. E mageso: kaluwo: dinafa tilidowan. A:la:ta:ga: eyo: Godeya: mano: nafale widan. ³ E aluna: ho:n nakiyo:, mo:no:nolan kalu downan. A:la:ta:ga: nol o:lia:yo: mo:buban. E ha:sa dowaki, towa:yo: mo:kegan. A:la:ta:ga: e moleyo: mo:meselan. ⁴ Kalu a:no: ene so:lo:wo: dinafa tilidowaki, elo: sa:lab aumbo: ene so:wayo: tilida:da:sa:ga: kudu hamana:ki, bo:fo:lowan. ⁵ Kalu abeyo: ene ga o:lia: ene so:wa o:lia:yo: dinafayo: mo:tilidowalega, eyo: Godeya: ene kaluka:isaleyo: waga tilidoma:iba:le?

⁶ Keliso ho:gi dowab a:no: sa:sdo: bo:fo:mela:no:wo: da:fea:so:bo. Mo:wo: enena:ma:la:yo: e nafale a:la:asulalikiyo:, Gode eyo: Sa:da:na: ko:lo: mo:walilo:wo: aumbo:, e mo:walila:sa:ga: falasila:ma:ib. ⁷ A:la:ta:ga: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu eyo: ha:la: kaluka:isaleya: siwa:l amio: e digalo:le kalu a:la:do: sa:lab a:ma:

dowan. A:la:bo: mo:go:lalega, e sendelo alitaliki, Sa:da:na:ya: dafaya walama:ib.

Digo:na: mano: we

⁸ Nilo: tamin amilo: so:lo:l o:leau, digo:n iyo:lo: man nafale dimidaki, wiyo: nafa dia:no: a:la:ta:ga: mela:no: ko:lo:lab. Iliyo: towa:yo: mo:a:la:sa:lan. Iyo: aluna: ho:no: modo:wo: mo:na:sen a:la:ta:ga: iyo: moleyo: alan asulakiyo: kalu nolo: diki-dakiyo: mo:afale dia:sen. ⁹ Asulo: ililo:wo: go:go:do: dowaki, tilidabu a:namio: to we hendelelo:b a:la:do: asulab a:no: iliyo: tili asula:sen. ¹⁰ Tamin amio: ili mano: alobana ba:ba: amio:, kalu nolba:yo: elo: hala dimido:wo: mo:sa:lalega, e digo:n nanogo: dimidama:ki ta:ta:bi.

¹¹ A:la:ta:ga: ga ililo:wo:lo:, mano: imilig o:leo:ngo:ka dowaki, iyo: man nafale dimidaki, wiyo: nafa dia:no: a:la:ta:ga: mela:no: ko:lo:lab. Iyo: nolo: mo:sada:dan. Ko:sega iyo: ha:sa dowaki, ini nanogo: tambo o:li tilidowa:sen o:leo:ngo:ma: doma:ib.

¹² Digo:n kalu e gayo: imilig dowaki, ene so:wa o:lia: so:lo: o:lia:yo: dinafalo: bo:fo:lab kalu a:ma:dowan. ¹³ A:la:fo:ko:lo: sa:s nanogdo: diab kalu i a:no:, nanogo: nafale dialiki, ili wiyo: mada nafaleyo: a:na doma:ib. A:la:ta:ga: Ya:su Kelisowa tilidabu a:la:likilo: kalab amio: halale sa:ma:no: a:no: mo:tagima:ib.

Godeya: to mano: fanda wido:

¹⁴⁻¹⁵ Ne gelo: amio: bo:bo:ge mia:no: asulab ko:sega, ne bo:ebo: mo:yalega, giyo: Godeya: so:lo:wa:lo: man kudu ha:nan a:no: asuluma:ki,

niyo: mo:fo:s we ko:le sa:sa:liga:to:l. Godeya: so:lo: a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Sa:so: Gode mela:no:lo: a:lab a:ma:no: ko:lo:, sa:s a:no: e aiko: o:ngo: iliki, to hendelelo: halale ta:lisabo: o:m.

¹⁶ Godeya: ene to mano: nimo:lo: kalab amilo: wido: a:no: mada alan fa:la:dowo: ko:lo:, to a:no: mada hendeleyo: ko:lo: dowo:. To a:no: we.

E kalule fa:la:dowabikiyo:,

kaluka:isaleya:yo: E ba:ba:

Man elo:wo: digalo:le a:lab a:la:bo:

Godeya: Mamaya: wido:.

Ma:mula: kaluwa:yo:lo: E ba:ba:

Widan kaluwa:yo: Ene mano:

so:lo: ko:li ko:lilo:mo:wo: wida:li ane ko:lo:,

henfelo: we tambo amio: kaluka:isale nolo:

E amio: tilidabu.

Godeya: halaido:wo: Eya ilikiyo:,

E Hebene tililia:gane.

4

Madali to widabo: hagugu sio:

¹ Godeya: Mamaya:yo: fanda widakilo: to sio:wo: we. Elema:no: ho:lono: ko:na:ma dowalikiyo:, kalu nolo: ene tilidabuwo: ta:ta:ga:, mama mogago:wa:lo: yo:ido: to sa:lab a:no: ko:lo: tilida:da:sa:ga:, mama mogago:wa:lo: widab man a:no: ko:lo: kudu ha:na:ib. ² Man a:no: madalilo: dikidan kaluwa: wida:sen ko:lo:, ili asulo: nafalo: mia:sen a:no: sana sowo: o:ngo: dowakiyo:, we mogago: dimido: a:la:bo: mo:asulakigab. ³ Kalu i a:ma: widakiyo:, gayo: dia:so:bo a:la:ta:ga: ma:no:

3:16: Mak 16.19, Yo:n 1.14, Kolo 1.23

4:3: Mo:mo: 9.3, Lom

14.6, 1Kol 10.30-31

nolo: na:so:boka: a:la:liki wida:lab. Ko:sega Godeya:lo: ma:no: dimido: a:no:, kaluka:isale to hendelelo: asulakilo: tilida:dab a:ma:yo: mada o:m a:la:bo: sa:la:li maiya:ki, dimido:.
⁴ Godeya:lo: kelego: dimido:wo: tambo nafale ko:lo: gio: kelego: a:no: mada o:m a:la:sa:la:liki, kelego: imilig noma:yo: mo:ka:laki, tambowo: o:lika dia:ib. ⁵ Mo:wo: gililo: Godemo:lo: dulugu sio: o:lia: Godeya:lo: to sio: o:lia:ma:yo: ma:no: a:no: Godeya: siwa:l amio: o:lika maiya:ki ta:fo: ko:lo:lab.

⁶ Giyo: to nilo: sa:sa:lo: a:no: gao i nolbo:wo: di-nafa widalega, ge Ya:su Kelisowa: nanogdo: dian kalu nafale dowakigab. A:la:dimidalikiyo:, nililo: tilidabuwa: man we o:lia: to nafa widab amilo: gilo: da:da:sa:ga:lo: kudu ane a:ma:yo:, ge halaido: dowakigab. ⁷ Giyo: kandayo: malola:sen, to ha:go: aundo:ma dowab a:no: kata:ta:bi. Ko:sega giyo: Godeya:lo: asulab au doma:nikiyo:, ho:lono: tambo asulo:wo: diakiyo:, mano: da:fea:lubi. ⁸ Do:mo: ko:lo: halaido: doma:ki da:feakilo: dimidan a:ma:yo: ge ha:lu asuwa:fa:ib. Ko:sega, Godeya:lo: asulab au kudu ha:nab a:ma:yo:, ge alan asuwa:fa:ib. O:go: mela:no: nafale dimia:lab ko:lo:, tif amio: mela:no: mela:no:wo: nafale dimia:ib. ⁹ To a:no: hendele so:lo:l ko:lo:, gio: tilida:da:bi. ¹⁰ Mela:no: mela:no: a:no: ko:lo: dia:nikiyo:, nio: nanogo: halaido: dimida:len. Godeyo: kaluka:isale tambolo: o:li gasilia:ibo: e ko:lo: kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no: eyo: mada gasilia:ib. A:la:fo:ko:lo: nio: ha:sa iliki, asulo:wo: tambo Gode mela:no:lo: a:lab emo:

dimia:lo:l.

¹¹ To we giyo: kaluka:isale imo:wo: widakiyo:, iyo: mada kudu ha:na:melea:ki wida:lubi.

¹² Ge sa:lelo:biki, kaluka:isaleya:yo: ge wa:la: sa:ndabena:ki, ka:la:bi. Ko:sega iyo: gi mano: kudu hamana:kiyo:, gilo: to sa:lano:lo:, man gilo: dimidano:lo:, gilo: ha:fo: disa:lano:lo:, gilo: tilidabuwo:lo:, a:la:ta:ga: gi asulo:wo: go:go:do: down a:no:lo:, iliyo: kudu mena:ki, giyo: digale dimida:lubi.

¹³ Ne o:semo: yalikiyo:, kaluka:isalemo:wo: Godeya: towo: agela: mea:bi. A:la:ta:ga: ho:lono: tambo ili kufa: uso: halale alitakiyo:, Godeya: mano: imo:wo: wida:lubi. ¹⁴ Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: gi misa: wa:la golofoliki, ililo: dinali sa:lakilo: boba dimi a:no: ge di ko:lo:, o:go: giyo: gola ba:da:so:bo. ¹⁵ Kaluka:isale tambowa:yo: gi tilidabuwo: anayabo:lo:b a:la:asuluma:ki, ge to a:no: asula:likiyo:, nanog a:no: halale dimida:lubi.

¹⁶ Go:non man dimidan o:lia: to man wida:lab a:no:lia:yo: dinafa tilidowaki, ge man a:no:leko: kudu ha:na:lubi. Mo:wo: giyo: a:la:dimidalikiyo:, go:non gelo: a:la:ta:ga: kaluka:isale gi tolo: da:dab a:no:lo: tambo Gode eyo: gasilia:ib.

5

Tilidabu kaluka:isaleyo: dinafa tilidowa:bi

¹ To gilo:ma:yo: kalu ko:go:do: sab a:no: mo:wa:la:sa:ndaki, giyo: ha:sa iliki, go:lbo:lo: sa:lan au, iyo: halale doma:ki sa:la:bi. Kalu so:wa a:no:, gaomo:lo: sa:lan au, halale doma:ki sa:la:bi. ² Ka:isale ko:go:do: a:no:, go:mo:lo:

sa:lan au, sa:la:bi. A:la:ta:ga: ka:isale so:wamo: sa:lakiyo:, ge malilo: iliki, gadomo:lo: sa:lan au, sa:la:bi. ³ Giliyo: ga sa:ba:lo: so:lo:lo:ma ina:lilo: sab a:no:, dinafa tilidowa:bi. ⁴ Ko:sega ga sa:ba:lo: abeyo:, ene so:wayo: sabo:lalega, o: ene unuwo: sabo:lalega, so:wa a:ma:lo:wo: ini tilidabuwo: ko:lo: kudu ha:naki, iliyo: ga sa:ba:lo: a:no: tili dowa:lubi. A:la:dimidalikiyo:, ini iya o:lia: ano o:lia:ma: nanog di amilo: wa:l dian aumbo:, i tili dowo: a:namilo: wa:l a:kililian augab ko:lo:, a:la:do: dimidab man a:no: Godeyo: ko:lo: sagale alitab. ⁵ Ga sa:ba:lo: e so:lo:lo:ma ina:lilo: sab a:ma:yo: ene asulo:wo: Godemo: dimifo:liki, ho:len o:lia: nulu o:lia:yo: Godemo:wo: asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:lab. ⁶ Ko:sega ga sa:ba:lo: abeyo: enena:ma:la:yo: sagalema:no: man ko:li ko:lilo: a:no:ko: dimida:lalega, e sowo: o:ngo: ilikigab. ⁷ Kaluka:isaleyo: hala dimidabena:kiyo:, giyo: to wido: a:no: imo:wo: dinafa sa:la:bi. ⁸ Ko:sega kalu abeyo: ene so:lo:leyo: a:la:ta:ga: a elo: ta:sen o:lia:yo: mo:tilidowalega, kalu we ene tilidabuwo: kata:taki, ene mano: mada mogago:le dowab. Ha:la: kaluwa:yo: man mogago:le wengo:wo: mo:dimida:sen.

⁹ Ga sa:ba:lo: sa:s bo:fo:melea:ki da:feakiyo:, ga sa:ba:lo: we o:ngo:ma:yo: o:li dia:bi. E donayo: 60 a:la:fo: gulula:sa:ga:, ina: ha:ga iliki mo:ta:fo:gane a:no: ko:lo: o:li dia:bi. ¹⁰ Amisa:n kaluka:isaleya: siwa:l amio: ga sa:ba:lo: a:ma: mano: nafale dimidabilo: ba:ba: a:no: o:li dia:bi. Man nafa a:no: we. Ene so:wayo: dinafa bo:fo:lowan. Mageso: kaluka:isaleyo: eyo: tilidowa:sen. Keliso

kaluka:isaleya: gib amio: hena:mu a:no: dinafa halita:sen. Hida:yo:lo: dowab amio: asuwa:ta:sen. A:la:ta:ga: man nafa ko:li ko:lilo: a:no: eyo: dimida:lowan. Ga a:no: o:li dia:bi.

¹¹⁻¹² Ko:sega ga nafa amilo: sa:ba:lab a:no: da:fea:so:bo. Mo:wo: e kaluwa: a:dima:ki asulakiyo:, asulo: a:ma:yo: Kelisowa: nanog dimidama:no: asulan a:no: a:ma: tininima:ib. A:la:galikiyo:, ene dinali sio: a:no: ta:tab ko:lo:, Gode eyo: ga sa:ba:lo: a:no: mo:walilima:ib.

¹³ A:la:ta:ga: ga a:no: da:fealega, iyo: bo:sulaki, a nowa, a nowa a:la: sia:liki, ho:leno: wala:mela:ib. A:la:dimida:lalikiyo:, ililo: mo:sa:ma:no: dowo: towo: a:na sa:laki, madali yo:ido: towo: a:na sada:da:mela:ib.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: ga o:nafa amilo: sa:ba:lab a:no: e kaluwo: ha:na:sa:ga:, so:wayo: a:na sa:la:la:liki, ene so:lo: a:no: ko:lo: tilidowa:bi, a:la:likiyo: niyo: emo:wo: a:la:sio:. Iyo: a:la:dimidalikiyo:, nili gis kaluwa:yo: sendeloma:no: to a:no: nimo:wo: mo:sama:ki go:l. ¹⁵ Hendele. Ga sa:ba:lo: nolo: tog nafa a:no: o:ma ta:ta:ga:, Sa:da:na:yo: ko:lo: kudu ane ko:lo: a:lab.

¹⁶ Keliso ga dowab a:ma: ene so:lo: us amio: ga sa:ba:lo: nowo: dowalega, Keliso ga a:ma:yo: e dinafa bo:fo:lubi. A:la:galikiyo:, sa:s e hida:yo: alano: mo:diaki, ga sa:ba:lo: so:lo:lo:ma ina:lile dowab nol a:no: sa:s iliyo: e o:li bo:fo:mela:ib.

¹⁷ Giliyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu i a:no: wabu-daki, moleyo: kililia:bi. Misa: kaluwa:lo: Godeya: mano: halale widakilo: wala sa:lab i a:no:, digalo:le kililia:bi. ¹⁸ Godeya: bugo: amio: towo:

a:la:sio:, “Kaowa: giba:yo: da:si fo a:no: se-bebo: hamana:ki wa:la: sa:nda:lab amio:, kaowa: mego:fo: kalita:so:bo.” A:la:ta:ga: to sa:lano: nowo: we, “Nanogdo: di kalu o:mo:wo:, wa:lo: kililia:ib.”

¹⁹ Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: mogago: dimido: a:no:, kalu a:la:yo: o: otaleno:lo: to imiligo: mo:dowalega, to a:no: da:da:so:bo. ²⁰ Ko:sega kalu man mogago:lo: dimida:lab a:no:, kalu nolba: siwa:l amio: kalaba sa:laki, digala:bi. A:la:galikiyo:, kaluka:isale nolo: a:no: ba:dakiyo: tagima:ib.

²¹ Gode o:lia: Ya:su Keliso o:lia: ma:mula: kalu Godeya:lo: da:feyo: o:lia:ma: siwa:l amio:, giyo: to we kudu hamana:ki, niyo: gemo:wo: halale so:lo:l. A:no: ko:lo: dimidakiyo:, giyo: kaluka:isale nolo: mo:wa:la:sa:ndaki, tambomo:wo: man imilo: ka dimida:bi. ²² Giyo: kalu imilig nowo: Godeya: nanog dima:ki da:feakiyo:, dagiyo: misa: wa:l amio: golakiyo:, bo:ebo: da:fea:so:bo. Kalu nolba:lo: man mogago: dimidab a:no:, ge i o:lia:yo: mo:gasa dowaki, mano: digalo:le kudu ha:na:bi. ²³ Ge walafo: modo: fa:la:dowo: ko:lo:, kufo: asuwa:foma:kiyo:, ge ho:ndeyo: nakiyo:, wain ho:n ha:luwo:lo: na:bi.

²⁴ Kalu nolba:yo: man mogago:wo: nolba: siwa:la dimida:len ko:lo:, kalu a:no: semo: mo:walilaki, mogago: dimido: a:ma:yo: kalaba dowo: ko:lo:lab. Ko:sega kalu nolo: man mogago: ililo: dimido:wo: wo:no:le da:lab ko:lo:, tif amio: kalaba fa:la:doma:ib. ²⁵ A:la:do: gan aumbo:, kaluka:isaleya:lo: man nafale dimida:lab nolo:

kalaba dowo: ko:lo:, tambo ba:da:sen. A:la:ta:ga: man nafale dimida:lab nolo:lo: wo:no:le dimidab, ko:sega a:no:lo: kalaba fa:la:doma:ib.

6

¹ Keliso kaluka:isale abeyo: madali nanog dian kalu dowab a:ma:yo: inin bo:fo:lowan kaluwa: ha:g amio: ha:sa dowa:bi. A:la:galikiyo:, Godeya: wi o:lia: nililo: man ko:lo: wido: a:no:lia:yo: mo:mogagi sa:ma:ib. ² Madali nanog dian kalu, gili bo:fo:lowan kaluwo: Keliso dowo:lalega, e gao o:ngo: dowo: ko:lo:, gio: “e ha:g amio: mo:doma:no:” a:la:bo: asula:so:bo. A:la:do: mo:gakiyo:, gio: ini nanogo: mada nafa, halale dimida:bi. Mo:wo: kalu i o:mo:wo: Gode eyo: ha:fo:wo: disa:la:sen a:la:ta:ga:, nanog halaido: gililo: dimido: a:ma:yo:, Keliso kalu nolo: asuwa:fa:ib.

Mole alan asulan mano: hagugu sio:

To we kaluka:isalemo:wo: wida:bi. ³⁻⁵ Kalu abeyo: mano: ko:li ko:lilo: widaki, Alan Ya:su Kelisowa: to man digalo: widab a:no:lia:yo: mo:imilo: ko:lo: widalega, kalu i a:no: asugdo:ma iliki, inin wiyo: mada kailaki gab. Kalu i a:no: no:nolo: dofo:liki, to ililo: a:ma:yo: kegema:no:wo: ili mo:mo:da sa:la:mela:ib. To ililo: kego: a:ma:yo: man ko:lilo:wo: a:na mo:mo:dama:ib. Man a:no: we, meselano:, kaluka:isaleyo: aloba:dano:, mogagi sa:lakilo: sada:dano:, bulu kedakilo: mo:dimidab aundo: to sa:lano:, a:la:ta:ga: to ko:li ko:lilo: kegano: a:na fa:la:doma:ib. Kalu i wema:

asulo:wo: mogagila:fo:liki, to hendeleyo: i amio: mo:a:lab. Iyo: Gode elo: asulab au doma:no: a:namio:, mole alan dia:no: togo: a:na dowab a:la:asulo:.

⁶ Ko:sega Gode elo: asulab au kudu ha:naki, ha:sa dowan man o:lia: sagalan man o:lia:yo: ge amio: ililo: aumbo: dowalikeyo:, ge kelego: nafaleyo: di o:ngo: ko:lo:lab. ⁷ Nio: henfelo: wenamilo: sa:la:liab amio: kelego: imilig nowo: mo:dia: handalowo:. A:la:ta:ga: henfelo: we ta:fo: ha:nakiyo:, kelego: imilig nowo: mada mo:dia:ha:na:no:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: ni amio: ma:n o:lia: so:g sa:ga:lan o:lia: a:no: o:li dowo:lalega, nio: o:li da:lab a:la:asuluma:niki. ⁹ Ko:sega, kalu abeyo: mole alando: dia:no: asulab i a:no:, man mogago: a:ma:yo: iyo: susululaliki, iyo: dafayo: o:ngo:wa walala:lab. Iyo: babale dowaki, kelego: nolo: modo: mesela:sen ko:lo:, man a:ma:yo: inina:ma:la: mogagilab. ¹⁰ Mole alando: dia:no: asulan a:no:, man mogago: ko:li ko:lilo: dimidama:no: a:ma: tefo: o:m. Kaluka:isale nolo: moleyo: mada alan asula:sa:ga:, ili tilidabuwo: gola dowaki, ha:na:no: ane ko:lo:, kalu i a:no: inina:ma:la:yo: da:ya:lo: olan o:ngo: ko:lo: hida:yo:wo: alan di.

Timoti e halaido: doma:ki, towo: sio:

¹¹ Ko:sega ge Godeya:no:le dowo: ko:lo:, mogago: ko:li ko:lilo: a:ma: anib amio: mo:ege dowakiyo:, man we ko:lo: kudu ha:na:bi. Digalo: mano:lo:, Gode elo: asulab au dimidano:lo:, tilidabu mano:lo:, ha:fo: disa:lan mano:lo:, halale kagama:no: mano:lo:, ha:sa dowan

mano: we ko:lo:, ge a:no: kudu ha:na:lubi.
¹² Ya:suwa tilida:daki, nanogo: dimidakiyo:, giyo:
 halale nai ha:na:la:ga: tinia:bi. Tamin amio:
 ge kaluka:isaleya: siwa:la kagayaki, tilidabu
 gilo:wo: imo: wido: amio:, Gode eyo: ge mela:no:
 mela:no:wo: dima:ki ho:leli ko:lo:, ge o:go: a:no:ko:
 kudu ha:na:la:ga:, mela:no: mela:no: a:no: halale
 ta:lima. ¹³ Gode eyo: kelego: tambo mela:no:wo:
 dimiab a:la:ta:ga: Ya:su Kelisowo: Fondias Failata:
 siwa:la kagayakiyo:, ene tilidabuwo: kalaba fanda
 sio: ko:lo:, niyo: Gode o:lia: Ya:su o:lia:ma: siwa:l
 amio: ge to we kudu hamana:ki gemo: halale
 sa:ma:nigo:l. ¹⁴ Gemo:lo: wido: a:no: tambo dinafa
 kudu ha:na:la:ga:, Ya:su Keliso Alan elo: a:ma:la:
 mia:nigab a:no: ko:lo: yasila:likiyo:, digale kudu
 ha:na:lubi.

¹⁵ Gode eyo: enedo: ho:lende da:fe alifa:
 a:namio:, Eyo: Ya:suwo: a:ma:la: iliga:fa:ib.

Gode iwalulo:wo: ina:li e,

Kelego: tambowo: e bo:fo:lab.

Kalu Alana:, Alandeyo: E,

Misa: dowo:wa:, Misa: Alandeyo: E.

¹⁶ Gode imilig e mo:sowan.

Gode e ene ho:lenu iliki,

kalu imilig nowo: e anib amio: mo:kagama:
 ha:na:ib.

E kalu imilig noma:yo: mo:ba:dan ko:lo:,

tif amio:lo: e mo:ba:ba:ib.

Niliyo: e ho:lenu: tambo wabudaki,

Ene halaido:wo: ko:ngo: mela:no: mela:no:
 doma:ib.

Hendele o:m.

6:12: 1Kol 9.25-26, 2Tim 4.7

6:13: Yo:n 18.36-37

6:15:

Kala 17.14

¹⁷ Henfelo: wenamio: moleyo: modo:lo: da:lab kalu a:no: mo:kaila:ma:ki, giyo: imo:wo: wida:bi. Ko:sega iyo: kelego: bo:bo:gelo: mogagima:no: a:namida:yo: mo:tili asulaki, Godeyo: ko:lo: tili asuluma:ki wida:bi. Mo:wo: Gode eyo: nio: sagalema:kiyo:, kelego: nafale ko:li ko:lilo: dimia:sen. ¹⁸ I amio: man nafaleyo: wa:litaki, iliyo: man nafale dimidan a:no: ko:lo: modo: dimida:melea:ki, giyo: wida:bi. Inin kelego:wo: mo:kanulu ta:liaki, nolbo:wo: sagala:liki dimia:melea:kiyo:, giyo: imo:wo: wida:bi. ¹⁹ Iliyo: a:la:dimidalikiyo:, a dia:nikilo: aiko: halaido: ko:lo: gelan aumbo:, man nafa dimidan a:no: tif amio:lo: kelego: fa:la:doma:ib a:no: ko:lo: dimidaitakigab. Iliyo: a:la:dimidalega, mela:no: hendele a:no: mela:no:le dia:ib.

²⁰ Timoti, ge Godeya:lo: to hendele gemo:lo: bo:fo:melea:kilo: dimi a:no: dinafa tili dowabi. Ge Godeya: toma, madali tolo: malola:sen a:no: ka ta:ta:bi. Kalu nolba:yo: to a:no: da:dakiyo:, “Hendele” a:la:asulab ko:sega, to a:no: hendelema ko:lo: da:da:so:bo. ²¹ Kalu nolba:yo: to a:no: tili asulakiyo:, tilidabu hendele a:no: iyo: ta:ta:ga: ha:nab ko:lo:, giyo: to a:no: da:da:so:bo.

Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowabiyo:.

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-02-28

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Feb 2024 from source files dated 28 Feb 2024

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77